

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

Handwritten text at the top of the page, possibly a title or author's name.

ՀԱՄԱՌՕՏ

ՁԵՌՆԱՐԿ ԾԱՂԿԱՀԱՏՈՒԹԵԱՆ

ԿԱՄ

ԺԱՂԿԻ ՊԱՏՈՒԱՍՏՄԱՆ

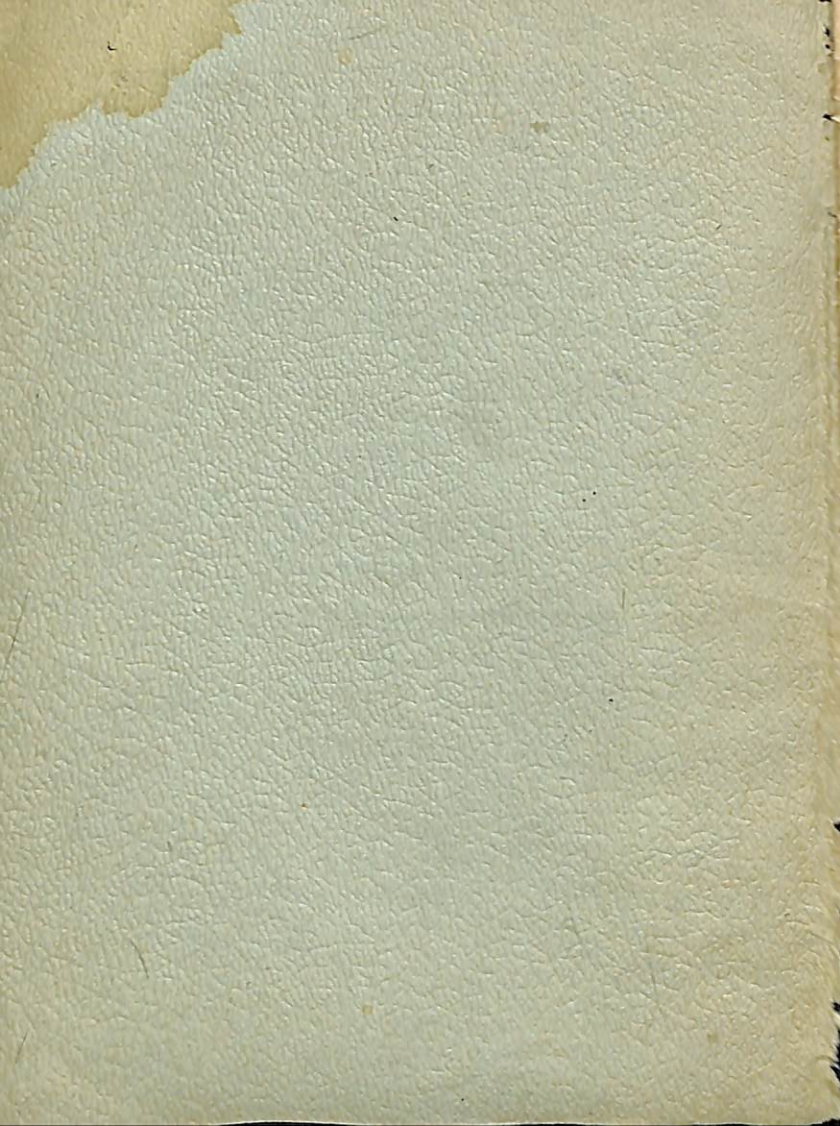
ԱՂԽԱՏԱՍԻՐԵՑ

Մասնաժամանակ սարկ. Ալիազեանց

614.4
u-31

Թ Ի Ք Լ Ի Վ
Ն Մ. Շարածէի եւ Հնկ., Նիկ. 21.
1901

610
4-ԱԼ

15 NOV 2011

Հ Ա Մ Ա Ռ Օ Տ

ՁԵՌՆԱՐԿ ԾԱՂԿԱՅԱՏՈՒԹԵԱՆ

614:4

ԿԱՄ

Ձ-31

պ' ՁԱՂԿԻ ՊԱՏՈՒԱՍՏՄԱՆ

1956
6001

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ

Սասնաձառուր սարկ. Ալիազիանց

Թ Ի Ք Լ Ի Գ

Տպարան Մ. Շարաճի և Ընկ., Նիկ. 21.

1901

14 FEB 2013

3792

010
11-11

С. В. П. Ш. О. С.

С. В. П. Ш. О. С.

1877

С. В. П. Ш. О. С.

Дозволено цензурою, Тифлисъ, 24-го Января 1901 года.

С. В. П. Ш. О. С.

С. В. П. Ш. О. С.

С. В. П. Ш. О. С.

С. В. П. Ш. О. С.

1877

Ինձ համար քարոյական պարտաւորութիւն եմ համարում այս փոքրիկ աշխատութիւնս ձօնել Մեծապատիւ պ. ԱԹԱՆԱԳԻՆԷ ԳԱՐՐԻԷԼԵԱՆ ՄԵԼՔՈՒՄԵԱՆԻ անուանը՝ ինչպէս իմ կողմից երախտագիտութեան մի փոքրիկ նշան նորա ա՛յն սիրալիւր աշխատութեան եւ ձրիապէս ինձ նուիրած ժամերի, որը նա գործ է դրել ծաղկահատութիւնը ինձ տեսականապէս եւ գործնականապէս ուսուցանելիս:

ԱՇխատատեղը

FEB 2003

0 0 2

-ասացաք մանկացոց զմեզ իմի
 զոչիս եւ յանձնա՞նք մեկից
 -ԱՅՍ. Գ. ԲԱՍՏԱՆԻՆԻ ԱՆՔԱՆԻՆԻ
 -ԱՅՍ. Բ. ԲԱՍՏԱՆԻՆԻ ԱՆՔԱՆԻՆԻ
 -աստից զմեզ իմի զմեզ
 մէջ ապա մեզ իմի զմեզ
 ձեզ իմի զմեզ իմի զմեզ
 յից ի մեզ ապ զմեզ իմի
 յից ի մեզ ապ զմեզ իմի
 յից ի մեզ ապ զմեզ իմի
 յից ի մեզ ապ զմեզ իմի

ԱՅՍ. Բ. ԲԱՍՏԱՆԻՆԻ

ՅԱՌԱՋԱԲԱՆ

Քանի որ մեր հայ ժողովրդի մէջ, մանաւանդ զիւղերում, փոքրահասակ երեխաներ ծաղիկ ընկած ժամանակ շատ զոհեր են տալիս և շատ մահացումն է լինում.— ուստի կարևոր է, որ մեր ժողովրդի մէջ ծաղկահաստութեան օգտակարութեան միտքը տարածուի և պահանջ դառնայ: Լաւագոյն կը լինի, եթէ մեր հոգեւոր միջնակարգ դպրոցներում— զէթ վերջին դասարանի սաներին ծաղկահաստութեան հետ ծանօթացնեն տեսական և փորձնական ձևով, որպէս զի աւարտող սաները, բահանայ դառնալով և ժողովրդի մէջ տարածուելով՝ տարածեն և՛ ծաղկահաստութեան օգտակարութեան միտքը և գործնականապէս նպաստեն ու այդպիսով կարողանան մահից փրկել բազմաթիւ երեխաներ:

Հէնց այդ նպատակին ծառայելու համար և մեր ուսանն օգտակար լինելու նպատակով փտահացանք այս փոքրիկ գրքոյկը նուիրել մեր ազգին:

2
- ան բառան գնձ մտածիցոց, ընկնելով նորապէս
հանկյա գէ նւումախօսչւո ի յոքմոցոց ցրմանց
նարմա մշտին, բնէ յմեղացոյ չ բողայ
ծաղկահատութեան անհրաժեշտութիւնը.

Շատ առաջ, հէնց որ երևում էր իս-
կական ծաղիկը, այնպէս էր վախենում
նրանից մեր գիւղական ժողովուրդը, ինչ-
պէս խօլերայից: Եւ ճիշտ որ խօլերայի
երկիւղ էր տարածել ծաղիկը ժողովրդի
վրայ, որովհետեւ ահագին գոհեր էր տա-
նում, մի քանիսին կուրացնում էր, միւս-
ներին այլանդակում: Պէտք էր տեսնել
ինչպէս գեղեցիկ սիրուն երեխան այլան-
դակում էր, չէչոտում կամ կուրանում
չը պատուաստուելուց: Ո՞վ էր այս բոլոր
վնասների պատճառը, — ծաղիկը, ինձ կա-
սեն. իսկ ես կասեմ, որ իւրեանք ծնօղ-
ներն են պատճառը, որովհետեւ նրանք
խուսափել և այժմս էլ խուսափում են
ծաղկահատութիւնից:

Մայրեր, մայրեր օգտուեցէք ծաւկա-

հատութիւնից, որովհետեւ ձեր մատաղ սերունդը որոնցով ուրախանում էք այժմս, կարող է լացացնել ձեզ, մինչև անգամ անիծել ու հայհոյանքներ թափել ձեզ վրայ: Ետապեցէք երեխայ ժամանակից ծաղիկ կտրել տալ ձեր երեխաներին, եթէ չէք ուզում որ նրանք անիծեն ու նախատեն ձեզ ձեր տգիտութեան համար:

Անցեալ տարի տօնուկաց ծաղիկահատութեան գիւտի հարիւրամեայ տարեդարձը և այդ հարիւր տարուայ միջոցում շատ քիչ է օգտուել մեր գիւղական ժողովուրդը, շատ քիչ:

Աստուածատուր սարկաւազ Ալխազեանց.

Հ Ա Մ Ա Ռ Օ Տ

ՉԵՌՆԱՐԿ ԺԱՂԿԱՀԱՏՈՒԹԵԱՆ ԿԱՄ ԺԱՂԿԻ ՊԵՏՐՈՍՄԱՆ *

ԱՌԱՋԻՆ ՊԱՏՈՒԱՍՏՈՒՄՆ (Вакцинация) Ա.

Պարագայք ծաղկահատուժեան համար.

Ծաղկահատուժեան պարագաները հետեւեալներն են՝ 1. Պէտք է վերցնել մի բաժակ եռ եկամ մաքուր ջուր, մէջն ածել մի թէլի գդալ «Ունէքարակաւն թրթուռ — բորնայա կիւլատա» (борная кис-

*) Այս օգտակար մասնագիտութեան հնարողն է անգղիացի բժիշկ Էդուարդ Չէնները, որը ծնուել է անգղիայի Գլոչեստերի կոմսութեան Բերկլէյ գիւղում մայիսի 17-ին 1749 թուին և վախճանուել է 1823 թուին 74 տարեկան հասակում: Այս օգտակար մասնագիտութիւնը նա հնարել է և առաջին անգամ

лата ¹⁾ և խառնել անջրան մինչև որ պարզուի և ստացուի մաքուր, զտուած ակտաւահանան — զիզենֆեկցիոննի (дезинфекционная вода) ջուր:

2. — Մի աման՝ ծաղկահիւթը սծելու համար, լատակը խորնընկած պզտիկ աղամանի չափ:

3. — Մաքուր, զտուած խոնաւաչափ հան — զիկրոսկոպիչեսիի (микроскопическая вата ²⁾) բամբակ:

4. — Ծաղկահատու թեան վերջին տեսակի գործիքը նշտարը — (ланцетъ), որը բաղկացած է երկու մասից հիւնից և սեղից: Կոթը շինուած է լինում փայտից կամ

պատուաստել կովի ծաղկահիւթով մայիսի 14-ին 1796 թուին Զօն Փիպս ութ տարեկան աղայի թևի վրայ: Զէնների այս օգտակար գիւարը հրատարակուեց պաշտօնապէս 1799 թուին: Ինքտոր Զէնների կենսագրութիւնը և պատմութիւն ծաղկահատու թեան կարելի է գտնել հայերէն լեզուով Տիկ. Մարգարիտի «ծաղկ. հն. գսկտ. Զէն» գրքոյկում և այլն:

¹⁾. ²⁾. Բորնայա կիտլատա և զիկրոսկոպիչեսիի բամբակ պէտք է հարցնել զեղատներում:

փղոսկրից, զանազան երկայնութեամբ: Իորա մի ծայրի վրայ ամրացրած է լինում ասեղը, որի ծայրը վերջանում է նշտարի նման, եռանկիւնով: Այդ եռանկիւնու ծայրը սուր է և բարակ ապա զէպի կոթի կողմը լայնանում է եռանկիւնաձև և վերջաւորութիւնը բարականում, որը և ամրացրած է լինում կոթի վրայ: Այդ եռանկիւնու մի երեսը տափակ է և վրան երկարութեամբ ակօս ունի. իսկ միւս երեսը փոքր ինչ կորընթարթէ: Ասեղը պահելու համար՝ գործիքի կոթը բուն ունի, որը պտուտակով կէս է լինում, որի մէջ է պահուում և ասեղը:

5. — Թարմ ծաղկահիւթը՝ ստացուած հորթից:

Ծանօթութիւն. Ա. Ծաղկահիւթը ամառ կը լինի փոքրիկ սպակեայ խողովակաձև շիշերում, որի երկու ծայրերն էլ զմուռով փակուած է լինում, որպէս զի դրսի օդը չըմտնի շիշերը և չըփչացնէ ծաղկահիւթը: Բ. Ծաղկահիւթով լի շի-

շերը պէտք է պահուի մաքուր, չոր նրկուղներում (պաշտպաններում) բամբակում փաթ սթած և արկղում դարսած: Գ. Ծաղկահիւթը կը պահուի 5—6 ամիս, եթէ նկուղների օդը հաւասարէ Ռէօմիւրի Օօին: Գ. Գործիքը միշտ մաքուր պէտք է պահուի, չը պէտք է ունենայ ո՛չ մի կեղտոտութիւն և նախ քան պատուաստելը, արտահանան ջրով պէտք է մաքրուի գործիքը: Ե. Պատուաստուողը նախ քան պատուաստելը պէտք է լողանայ կամ եթէ երեխայ է՝ մայրը պէտք է լողացնի:

Բ.

Ծաղկահատութիւն կամ՝ ծաղկի պատուաստումն. (ОСПОПРИВИВАНІЕ)

Երեխային պատուաստել կարելի է երկու ամսականից սկսած, թէև արբունական կրթարաններում պատուաստում են երեք շաբաթականից սկսած: Ո՛րքան շուտ պատուաստուի երեխան, այնքան օգտա-

կար է և լաւ: Իսկական ծաղկի տարածուելիս՝ չը պատուաստած երեխաներին կարելի է պատուաստել և երեք շաբաթականից սկսած, վարուելով նոյն օրէնքներով, ինչ օրէնքներով պատուաստուած են արքունական կրթարաններում: Լաւ է պատուաստել մեծերին գարնանը և աշնանը, որովհետեւ այդ ժամանակներում, օդը բարեխառն է. իսկ երեխաներին՝ ամեն ժամանակ կարելի է պատուաստել, միայն հարկաւոր է պահել նրանց բարեխառն օդում: Երեխայի ատամների դուրս գալու ժամանակ, այսինքն՝ երբ երեխայի ստամոքսը կանոնաւոր չէ, լուծում է, տաքութիւն է տալիս՝ այն ժամանակ պէտք է սպասել չորս ամիս. որովհետեւ նա տեղում է այդքան ժամանակ, որից յետոյ ստամոքսը կանոնաւորւում է ու տաքութիւն պակասում և ատամները դուրս գալիս, ապա կարելի է պատուաստել. բայց իսկական ծաղկի տարածման ժամանակ, չը պէտք է սպասել մինչև որ

ատամները դուրս գան, այլ պէտք է պատուաստել:

Մայրերին խորհուրդ կը տամ չըթողնել ուրիշ երեխայից վերցրած հիւթով պատուաստել իրանց երեխաներին, որովհետեւ կարող է պատահել, որ վարակիչ հիւանդութեամբ հիւանդացած երեխայից վերցրած լինի հիւթը և պատուաստելիս վարակի նրանց: Թէև օրէնքով արգելուած է երեխայից վերցրած ծաղկահիւթով պատուաստելը, բայց ստորին դասակարգի մարդիկ, ինչպէս օրինակ դալլաքները, որոնք գիտեն այս մասնագիտութիւնը վերցնում են երեխայից և պատուաստում մի ուրիշին: Շատ բժիշկների կալծիքով պատուաստը իւր զօրութիւնը պահում է 7—8 տարի և աւելի բայց սրանից լետոյ՝ արգէն կոլցնում է իւր զօրութիւնը և պատուաստուածը եթէ կրկին անգամ չը պատուաստուի, կարող է վարակուել իսկական ծաղկով, որ և շատ անգամ անվնասէ անցնում: Եթէ մի տան

մէջ երեխաներից մէկը վարակուեց իսկական ծաղկով՝ պէտք է բոլորին անխտիր, հիւանդին թէ առողջին պատուաստել և միայն իններորդ օրից յետոյ կարելի է ապահով մնալ, որ ալ ևս ոչ ոք պատուաստուածներից չէ կարող վարակուել իսկական ծաղկով:

Նոխ քան ծաղկի պատուաստելը պատուաստողը իւր ձեռների եղունգներ կրտրրոտած պէտք է ունենայ, որպէս զի կեղտ չը լինի եղունգների արանքներում և ապա օճառով (սապոնով) մաքուր լուանայ: Յետոյ պէտք է լուանայ պատուաստողի թւը կամ թւերը Ս. գլխում յիշուած մաքուր աստիակաւ շրով և սրբի նոյն գլխում յիշուած խոտաւառփակաւ բամբակով: Պէտք է բաց անի ծաղկահիւթը ածած ամանի երկու ծայրերնել և ծաղկահիւթը ածի Ս. գլխում յիշուած ահօսաւոր ամանում: Պատուաստելիս պէտք է վերցնել ծաղկահիւթը ամանից գործիքով կամ հենց գործիքի ա-

կօսում ածել շիշերից ծաղկահիւթը և ապա պատուաստել: Պատուաստելու ժամանակ գործիքը այնպէս պէտք է բռնել աջ ձեռքով, ինչպէս բռնում ենք գրչակիթը գրելիս—երեք մատով: Չախ ձեռքով պէտք է բռնել պատուաստող երեսալի կամ տղամարդու թևի (այ կամ ձախ) ուսին կից մտային մասը—մեծ մրկանը (ДЕЛТОВИДНАЯ МЫШЦА) և ձգած պահել մինչև պատուաստման գործողութեան վերջանալը:

Այս բոլոր բաները պատրաստի ունենալուց յետոյ, պէտք է ծաղկահիւթով լի գործիքը, անցկացնել ուսից ներքև, իզական սեռին աւելի ներքև, վերնամաշկի միջով, ակօսը վերև ուղղած: Պատուաստելիս գործիքի ակօսի մի երրորդ մասը, հիւթով լի պէտք է մտցնէ պատուաստողը պատուաստողի մաշկի մէջ և ոչ աւելի և ապա շուռ տայ մաշկի միջում, այսինքն՝ ակօսը ներքև անէ, որպէս զի ակօսի մի երրորդ մասում եղած ծաղկա-

հիւթը թափուի մաշկի մէջ և միախառնուի արեան հետ:

Այն պատճառաւ ակօսի միայն մի երրորդ մասը պէտք է մտցնի մաշկի մէջ, իսկ երկու երրորդը դուրսը պահի՝ որպէս զի ակօսի այդ երկու երրորդ մասում եղած ծաղկահիւթը փակի պատուաստի բերանը, խառնուելով մարմնից դուրս եկող արեան հետ:

Այս դէպքում պատուաստողը պէտք է զգուշ լինի, այսինքն՝ նայի երեխայի կազմուածքին: Արդեօք երեխան առողջ է թէ նուազ կամ հիւանդ: Եթէ երեխան առողջ է և արիւնոտ, այսինքն՝ արիւն շատ ունի, այն ժամանակ գործիքը այնպէս պէտք է անցկացնի մաշկի մէջ, որ երեխան ոչինչ չը զգայ, նրան այնպէս պէտք է թուայ, որպէս թէ ասեղով ծակելիս լինեն: Եւ այս դէպքում արիւն քիչ դուրս կը գայ. իսկ եթէ շատ դուրս գալու լինի, այն ժամանակ անցրէ պէտք է փակել ծաղկահիւթով, նզրից մերցնէ:

1002
1366
5931

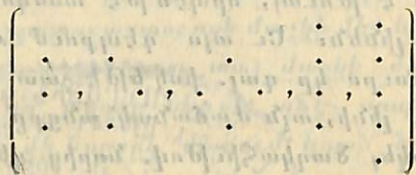

լով գործիքով ծաղկահիւթը և քսելով վերքի բերանին:

Եթէ պատուաստուող երեխան նուազ է և սակաւարիւն, այն ժամանակ թեւը լուանալիս, պատուաստելուց առաջ, այնքան պէտք է քսէ պատուաստողը այդ երեխայի թեւին բամբակով կամ չոր կտորով, որ կարմրի, արիւնը մի տեղ հաւաքուի և սպա պատուաստէ վերև լիշուած ձևով: Եթէ հասակաւոր է պատուաստուողը, պատուաստելիս գործիքը աւելի խորը պէտք է մտցնէ մաշկի մէջ, որին նա աւելի կարող է դիմանալ:

Պէտք է պատուաստել այ կամ ձախ թեւի կամ երկու թեւի վրայ էլ ուղղահայաց ձևով 3—5 տեղ, եռանկիւնաձև կամ խաչաձև:

Ահա այս ձևով՝

Որովհետև մեր ժողովրդի մէջ սովորութիւն չը կայ և պաշտօնապէս էլ չէ հրամայուած կրկնապատուաստելը, ուստի առաջին անգամ պատուաստելիս հարկէ երկու թևի վրայ էլ պատուաստել 3—5 տեղ որով աւելի երկար ժամանակ ապահով կը լինի ծաւկից վարակուելու:

Շատերը՝ ո՛չ պատուաստուած են լինում և ո՛չ վարակում են իսկական ծագով և այս բանը պէտք է վերագրել այն բանին, որ նրանց կազմուածքը տրամադիր չէ, այսինքն՝ չէ տրամադրուած ընդունելու այդ հիւանդութիւնը:

Պատուաստուած տեղերը այնքան հեռու պէտք է լինեն իրարից, որ հասունութեան և կատարելութեան հասած ժամանակ իրար հետ չըմիանան և չ'ուռչեն ու աւելի ցաւ չը պատճառեն երեխային: Ասկէթէ պատուաստողի անդդուշութիւնից պատուաստի վերքերը իրար հետ միանան և ուռչեն, այն ժամանակ պէտքէ քսել սպիտակ վաղէլին — բելի վագելին

(ՕՒԼՅԻՅ ԲԱՅՈՒՆԻՆԵՅ) մազը օրը 2 — 3 անգամ և ուռուցքը կընստի: Եւ որպէս զի երեխան չըքորի պատուաստած տեղերը, արիւնը չը դուրս գայ և ցաւը չը նորոգուի, հարկաւոր է որ պատուաստուած թւերի վրայ փաթաթել խոտաւազիկներէ բաժրակ և կապել, այն ժամանակ ինչքան երեխան աշխատի քորել, չի կարող վնաս տալ վերքերին:

Շատ երեխաների անհանգստութիւնից և թւը շարժելուց, թւի տակը գոյանում են խուլեր, որոնց սպիտակ վազելին քսելով՝ կը կորչեն:

Վերոյիշեալ գործողութիւնը կոչուած է ծաղիկահարութիւն կամ ծաղիկի պարուստահարութիւն, իսկ վերքը՝ պարուստ:

Պատուաստելուց յետոյ պատուաստած թւը պէտք է ազատ պահուի որեւիցէ առարկայի քսուելուց, որպէս զի հիւթը չը սրբուի: Պատուաստի չորանալու համար հարկաւոր է ամենաքիչ $\frac{1}{2}$ ժամ: Եթէ պատուաստողը երեխայ է՝ նրա մօ-

ըը պէտք է պատուիրել լողացնելու նը-
րան, պատուաստուելու հետեւեալ և եր-
րորդ օրուայ երեկոները. իսկ եթէ պա-
տուաստուողը հասակաւոր է՝ պատուիրել
բամբակով վերցնել սովորական սենեակի
ջուրը և մզել պատուաստուած թւերի
վրայ ու յետոյ չորացնել չոր բամբակով:
Այս միջոցը օգտակար է այն պատճառով,
որ նախ՝ մաքուր լինելուց՝ կեղտոտութիւ-
նը չի մտնի պատուաստի մէջ հիւթի հետ
միասին: Երկրորդ՝ լողացնելը կամ լուա-
նալը զօրեւացնում է պատուաստը և ա-
ւելի հասունացնում ու պարարտացնում
և ոյժ տալիս աւելի շուտ երևալուն:

Պատուաստի տեղուց թիւնը մինչև բո-
լորովին լաւանալը՝ բաժանուում է չորս
շրջանի. որոնք ունեն առանձին առան-
ձին անուններ:

I Շ Ր Զ Ա Ն

Պատուաստելուց յետոյ անցնում է երեք
կամ չորս օր և կարծես թէ պատուաս-

տուած անձի պատուաստած տեղերում
ոչինչ չէ երևում: Այս ժամանակամիջոցը
կոչւում է՝ ԱՆՅԱՅՏ ԴՐՈՒԹԻՒՆ (Скрыт-
ное состояние) և տևում է 1—4 օր:

II Շ Ր Զ Ա Ն

Պատուաստուած անձը երրորդ կամ
չորրորդ օրը տաքութիւն է ունենում:
Պատուաստուած տեղերում երևում են
մանր բշտիկներ, որոնք հասնելու են ի-
րանց կատարելութեանը: Այստեղ հոր-
կաւոր եմ համարում ասել, որ շատ երե-
խաների, որոնց մարմինը աւելի տրամա-
դրուած է (ընդունակ է) ընդունելու զա-
նազան հիւանդութիւններ, բշտիկների
երևալու հետ միասին, ամբողջ կուրծքին
և թևերի տակ դուրս են գալիս կարմը-
րագոյն մանր բշտիկներ. որոնցից պէտք
չէ վախենալ, որովհետև մի քանի օրից
յետոյ իրանց իրանց անյայտանում են:
Բշտիկը չորրորդ օրը՝ դառնում է քորոցի
գլխի շափ: Հինգերորդ օրը՝ բշտիկը մե-

ճանուժ է և թողնում իր միջում ախօս
կամ խօսքու թիւն, շուրջը կարմրում է լուս-
նի շրջանակի պէս: Աեցերորդ օրը՝ կրկին
մեծանում է թէ բշտիկը և թէ շրջանա-
կաձև կարմրութիւնը և երևում է սպի-
տակազոյն թարախը: Այս միջոցում կա-
մաց կամաց շատանում է տաքութիւնը:
Այս ժամանակամիջոցը կոչւում է ԴՈՒՐՍՍ
ՏՄԼԸ (Высыпаніе) և տևում է 4 - 7
օրը:

III Շ Ր Զ Ա Ն

Եթե երորդ օրը՝ պատուաստը մեծա-
նում է, թարախը աւելանում և շրջա-
նակաձև կարմրութիւնը շատանում ու
բնդանում: Ութերորդ օրը՝ թարախը ա-
ւելանում ու շատանում է, կարմրութիւ-
նը նոյնպէս աւելանում ու տարածւում
արևի շողքերի նման: Իններորդ օրը՝ թա-
րախը հասնում է իւր կատարելութեանը,
պատուաստը մեծանում և դեղնանում է,
կարմրութիւնը պակասում և կամաց կա-

մաց փափկուժ ու շուրջը սկսում է չորանալ: Այս ժամանակամիջոցը կոչւում է ԼՔՅՄԱՆ (Наливание) ժամանակամիջոցը և տևում է 7—10 օր: Ժամանակը

IV ՇՐՋԱՆ

Տասներորդ օրը՝ պատուաստը հասնում է իւր կատարելութեան, մեծութեան և զօրութեան: Այն օրը պատուաստուածը ունենում է սաստիկ տաքութիւն, անհաճելի ցաւ, ձեռքի ծանրութիւն, կորցնում է ուտելու ախորժակը, երբեմն փորը կապւում է և գլխացաւ է ստանում: Այս բոլորը տևում է 12—24 ժամ: Վերև յիշուած շրջաններում (I, II, III) տաքութիւնը կամաց կամաց աւելանում է. իսկ այս չորրորդ շրջանի առաջին օրը, այսինքն՝ տասներորդ օրը տաքութիւնը սաստկանում է և 12—24 ժամ տևելով՝ լանկարժ պակասում է և պատուաստուած երեխան թեթևանում է ցաւից ու տաքութիւնից, կրկին ստանում է ուտելու

ախորժակ և ձեռքի ցաւը թեթեւանում է:

Սաստիկ տաքութեան և փորկազութեան ժամանակ, լաւ է տալ երեխային Խաչընդէշի — Ռեվանդից պատրաստած օշարակ (շարբաթ) օրը 2—3 անգամ թէյի գդալով փորը փափուկ պահելու համար:

Խաչընդեղի օշարակը (ревенный сиропъ) կարելի գտնել ամեն ղեղատներում:

11, 12, 13—15-րդ օրը պատուաստի թարախը կարծրանում է, չորանում ու վայր ընկնում: Առաջին անգամ վայր է ընկնում մինչև 16-րդ օրը և երկրորդ անգամ 16—28-րդ օրը, թողնելով հետք, որը և շատ անգամ մնում է մինչև մահը: Այս հետքը դեռ մզագոյն է լինում, որ և զանազանում է իսկական վերնամաշկից և մի քանի ամսից յետոյ դառնում է նոյն գոյնի, ինչ գոյնի է վերնամաշկը:

Շատ անգամ ուշանում է չորրորդ շրջանի ժամանակամիջոցը: Այս ժամանա-

կամիջոցը կոչուած է ՉՈՐԱՅՈՒՄՆ (заче-
ханіе) և տևում է 10 — 28-րդ օր և եր-
բեմն աւելի ուշ:

Պատուաստուածի մօրը պէտք է պա-
տուիրել, որ վերև յիշուած շրջանների
ժամանակամիջոցներում երեխային հազ-
ցրնէ լայն թևաւոր շապիկ, մանաւանդ
տղայոցը: Եթէ օրօրոցումն է պակեց-
նում՝ պատուիրել, որ ուժգին չը կապէ
կապանը, աշխատէ հեռու պահել պա-
տուաստուած թևը մի որևէ բանի ընդ-
հարումից — քսուելուց: Պէտք է աշխատի
չը մըսեցնել, շուտ շուտ փոխել շապիկը:
Հասակաւոր՝ պատուաստուածը նոյն զգու-
շութիւնները պէտք է ունենայ, մինչև
պատուաստի լաւանայը: Երբեմն պա-
տուաստուած երեխան՝ միայն սակաւ
տաքութիւն է ունենում. իսկ պատուաս-
տըչէ երևում և այսպէս անցնում է
անհետեանք: Պատճառը՝ երբեմն ցրը-
տութիւնն է լինում, երբեմն էլ հիւթի
անպէտքութիւն ու անզօրութիւն: Այս

դէպքում պէտք է կրկնել առաջին պատուաստումը, միայն Յ շաբաթից յետոյ, միև թևի վրայ եթէ մի թևի վրայ էք պատուաստել. իսկ եթէ երկուսի վրայէք պատուաստել, այն ժամանակ կարելի է նոյն թևերի վրայ պատուաստել: Եթէ կըրկինանգամ պատուաստելուց յետոյ էլ չերեւայ, այդ պէտք է վերադրել այն բանին, որ կամ էլի՝ հիւթը լաւ չէ եղել, կամ թէ չէ երեխայի կամ պատուաստող անձի մարմինը տրամադրուած չէ այդ հիւանդութեանը, այսինքն՝ չի վարակուի իսկական ծաղկով: Երբեմն երեխան իւր մօր արգանդում եղած ժամանակն է վարակում իսկական ծաղկով և ծնուելուց յետոյ բշտիկները լաւացած են լինում և հետքեր երևում կամ այն էլ չէ երևում: Երբեմն էլ ծնուելիս բշտիկնորովէ ծնում ու յետոյ լաւանում բշտիկները, ընկնում ու հետքեր թողնում:

Գ.

Կրկնապատուաստումն (Ревакцинация)

Որովհետեւ՝ ինչպէս սկզբում ասացինք, պատուաստուած անձը 7—8 տարուց յետոյ կարող է նոյնպէս վարակուել իսկական ծաղկով, այս պատճառով աչքի առաջ ունենալով այդ վնասը՝ կրկնապատուաստումն են կատարում, որը տարաբախտաբար օրէնքով պարտադիր չէ:

Կրկնապատուաստում են նրանց, որոնք առաջին անգամ պատուաստուել են և կանոնաւոր ընթացք է ունեցել առաջին պատուաստումն:

Նոյնպէս կատարւում է և՛ կրկնապատուաստումը, ինչպէս առաջինը, միայն 5—6 օրուայ միջոցում տաքութիւն է ունենում, դուրս է տալիս մանր քորոցի գլխի չափ և լքցւում ու չորանում հետք չը թողնելով:

Օգտակար է միշտ երեխային պատուաս-

տել 3—4 տարի մի անգամ, որովհետև
երկիրը չի ունենայ կրկին անգամ վարա-
կուելու իսկական ծաղկով: Եթէ հակա-
ռակ գէպքում, իսկական ծաղկի շատու-
թեան և վնասակարութեան միջոցումն,
վարակուել կրկնապատուաստուածը, ան-
վնաս է և թէթե կանցնի և ուրիշ ան-
գամն էլ, չի վարակուի իսկական ծաղկով:
Նկատուած է, որ ինչքան ուշ վարակուի
մարդս իսկական ծաղկով, այնքան վնա-
սակար է և մահացու:

Այն գաւառացի եղբայրներես, որոնք
պարապում են կամ կը պարապեն այս
մասնագիտութեամբ, խորհուրդ կը տալի
ձեռք բերել նոր ստացուած վերջին տե-
սակի ակօսաւոր գործիքները (Ланце-
ты), Тифлисъ Кавк. Т-ва Торг.
Апт. Тов. уг. Гановск. и сололакск.
ул. складъ тогоже товарищ. на
теат. ул. собст. домъ, отдѣл. скла-
да Мих. пр. № 101.

Իսկ հորթից ստացուած թարմ ծաղկահեթը՝ (Лимон) կարելի է ձեռք բերել բժ. Աթանազինէ Գաբրիէլեան Մելքոն մեանցի մօտ (Аөинагенъ Гов. Мелкумовъ уг. Андрѣев, и Меликов. ул. № 7—8. և բժ. Պրօզօրովսկու մօտ (докт. Алекс. Алекс. Прозоровскій Головинск. проспектъ № 33 д. Тамамшева.

Գործիքները ծախուում են զանազան գներով իսկ ծաղկահեթը, ապակեայ խողովակաձև շիշերում աճած՝ հատը 10 կոպէկ, 12 ֆլ. 15 ֆլոպ. և աւելի, նախձ շիշի (трубочка) մեծութեանը:

Վ Ե Ր Ջ

LIBRARY OF THE UNIVERSITY OF TORONTO

010430247

3792

ՎԱՃԱՌՈՒՈՒՄ Է

Կովկասեան և Կենտրոնական գրավա-
ճառանոցներում և հեղինակի մօտ. Հաւ-
լաբար՝ Տուչկովսկայեա փող., № 33:

ԳԻՆՆ Է Ծ ԿՈՊԵԿ